

BERARDI, FRANCO BIFO

**Reaktivacija društvenog tijela u
vrijeme pobune**

*Smotra boraca Treće brigade Trinaeste
primorsko-goranske divizije prilikom
formiranja, srpnja godine 1944.*

BERARDI, FRANCO BIFO

Reaktivacija društvenog tijela u vrijeme pobune

David Hugill i Elise Thorburn⁰¹ velikodušno su pristali objaviti proširenu verziju razgovora s talijanskim autonomističkim marksističkim teoretičarem Francom Berardijem, poznatijim kao Bifo. Intervju je objavljen u *Berkley Planning Journalu* u sklopu specijalnog izdanja “Novi prostori pobune”.

Talijanski teoretičar Franco Bifo Berardi cijeloga je života sudjelovao u revolucionarnim pokretima i proučavao njihove složenosti. U engleskom govornom području vjerojatno je najpoznatiji po suradnji s talijanskim operaističkim pokretom – kolokvijalno znanim kao “autonomizam” ili “autonomistički marksizam” – i po njegovim istaknutim pokušajima preoblikovanja komunističke politike koncentriranjem na “potrebe, želje i organizacijsku autonomiju” radnika kao temelja političke prakse (Genosko i Thoburn 2011). Autonomistička tradicija se prvenstveno bavi *autonomijom* ljudskih subjekata: marksizam je taj koji ustraje na prvenstvu radnika kao aktivnih agensa. Stoga, tamo gdje se zapadni marksizam fokusirao na dominantnu logiku kapitala, autonomisti su prvo nastojali učvrstiti moć radnika, shvaćajući transformacije unutar kapitalističkog načina proizvodnje prvenstveno kao *odgovore* na klasnu borbu (Dyer-Witheyford 2004); drugim riječima, politička povijest kapitala može se shvatiti kao “povijest uzastopnih pokušaja emancipacije kapitalističke klase od radničke klase” (Tronti 1979, citat iz: Trott 2007). Ovaj obrat dijalektičkog odnosa između rada i kapitala (ponekad se naziva kopernikanski obrat) često se smatra karakterističkom autonomističke teorije (Moulier 1989).

Ono što slijedi su odlomci iz tri intervjuja koje smo vodili s Bifom tijekom burne 2011. godine. Svi naši razgovori koincidiraju sa značajnim zbivanjima vezanim uz prošlogodišnje mobilizacije pa je u određenim dijelovima transkripta vidljiv entuzijazam našeg sugovornika. Prvi put smo se susreli na sastanku Edefactoryja u Parizu na kojem su se sastale različite grupacije kako bi gradile zajedničku frontu protiv neoliberalizacije europskih i svjetskih sveučilišta. Konferencija je održana samo nekoliko tjedana nakon rušenja tuniskog predsjednika Zinea El Abidine Ben Alija pa su se aktivnosti redovito prekidale izvještajima uživo s egipatskih ulica. Doista, vijesti o nastanku Arapskog proljeća, zajedno s energijom sudionika aktualnih studentskih mobilizacija iz Britanije, Italije, Čilea i šire, oživjele su konferenciju i stvorile opipljiv osjećaj još jednog ciklusa borbi koji je

bio pred nama. Naši razgovori s Bifom koji slijede, vođeni na daljinu, potaknuti su sličnim događajima kada se revolucionarno proljeće prelilo na jednako borbena ljeta koje je dovelo do okupirane jeseni. Iako naš sugovornik ostaje optimističan u vezi s događajima iz 2011. i “reaktivacijom društvenog tijela” koju, čini se, impliciraju, ipak nas na početku podsjeća da sami prosvjedi neće biti dovoljni za postizanje stvarne autonomije koju smatra vitalno potrebnom. Kao što ćemo vidjeti, primarna Bifova briga vezana je uz načine na koje su određene dogme rasta, konkurentnosti i rente zauzele sfere “ljudskog znanja”. Tvrdi da izdržljivost tih “mentalnih kaveza” prijeti preživljavanju “društvene civilizacije” pa ostaje kritičan prema mogućnosti da prosvjedi mogu ometati njihovu postojanost. Postoje taktičke implikacije Bifovih opažanja, pa on – u nastavku teksta i drugdje – postavlja teška pitanja o tome jesu li marševi i okupacije učinkovite strategije kojima se napadaju suvremeni dominantni poretki. Za razliku od geografa Erica Swyngedouwna (2011) koji tvrdi da je otimanje javnog prostora i dalje u središtu “emancipatorskih geopolitičkih pitanja”, Bifo ukazuje na ograničenja pretjeranog zanošenja urbanim borbama vezanim uz prostor. Ne želi poricati važnost marševa i okupacija, no sugerira da se još opasniji protivnik nalazi u nezemaljskoj orbiti softvera i algoritama, financijskih tokova i biheviornalnih automatizama. Zapravo, tvrdi da je snažan stisak ove “epistemološke diktature” promijenio našu sposobnost međusobne empatije raskidajući osnovne spone međusobne povezanosti. Kako na drugom mjestu naznačuje:

“Izgubili smo zadovoljstvo bivanja zajedno. Trideset godina prekarosti i konkurentnosti uništili su društvenu solidarnost. Medijska virtualizacija uništila je empatiju među tijelima, užitak međusobnog dodira i užitak života u urbanim prostorima. Izgubili smo užitak ljubavi jer previše vremena posvećujemo poslu i virtualnoj razmjeni” (Berardi i Lovnik 2011).

Ipak, unatoč mračnim predviđanjima, Bifo ne zagovara beznade nego uvijek ostavlja otvorenom mogućnost preobrazbe i bijega. Sugerira da su naša najbolja prilika za oslobođenje razvoj novih strategija povlačenja, odbijanja, sabotaze i dogovori oko novih “linija bijega” od kasnokapitalističkih oblika dominacije. Promatrajući procvat novog “proljeća” otpora ima dobrih razloga za optimizam, ali kao što nas Mike Davis (2011: 5) upozora-

va, “proljeće je najkraće godišnje doba”. Bifova zapažanja kritički su podsjetnici da će najteži posao doći u trenutku kada budemo pokušavali zadržati, transformirati i usmjeriti pobunjeničku energiju iz 2011. Nadamo se da će ovaj razgovor na skroman način pridonijeti tom procesu.

Solidarnost i empatija

— **Započeli bismo s pitanjem o naglasku koji ste Vi i drugi stavili na ulogu financijskog kapitalizma u potkopavanju onoga što nazivate “društvenom civilizacijom”. Tvrdite, među ostalim, da je ta uloga zapravo *deteritorijalizirajući oblik predatorstva jer se njegovo nasilje prvenstveno provodi kroz virtualni krug. Imajući ovo na umu, postavili bismo Vam taktičko pitanje: ako je dominantna suvremena kultura sve manje i manje povezana s kontrolom fizičkih prostora te je sve više virtualna i algoritamska nego materijalna i prostorna, gdje je onda zapravo možemo izazvati?***

Po mom mišljenju, imaginacija je središnje mjesto društvene transformacije u doba semiokapitala.⁰² Kapitalistička dominacija se održava otpornošću mentalnih kaveza koji su strukturirani prema dogmama rasta, kompeticije i rente. Epistemološka diktatura ovog modela – njegova kontrola različitih sfera ljudskog znanja – sama je osnova moći. Stoga se zadaća transformacije sastoji u tome da zamislimo i stvorimo drugačiju vezu između društvenih oblika, znanja i tehnologije. Naravno, sama imaginacija nikada neće biti dovoljna. Moramo graditi oblike društvene solidarnosti koji su sposobni reaktivirati društveno tijelo nakon dugog perioda njegove izolacije i podređenosti agresivnoj kompetitivnosti. Solidarnost se – za razliku od agresivnosti – temelji na empatiji, na tjelesnoj percepciji prisutnosti drugoga.

Riječ solidarnost je ključna riječ u jeziku naših pokreta, ali mora se bolje razumjeti. Što točno podrazumijeva solidarnost? Općenito, ovaj izraz koristimo u etičkom ili političkom smislu, ali to nam ne omogućuje da shvatimo njegovo stvarno značenje. Po mom mišljenju, solidarnost ima veze sa psihičkim i emocionalnim odnosima između živih tijela. Kada primijetimo da solidarnost iščezava iz našeg svakodnevnog života, najčešće ne govorimo o političkoj solidarnosti, već o iskustvu

- 01 David Hugill je doktorand na Odsjeku za geografiju na Sveučilištu York i gostujući Fullbrightov znanstveni suradnik na Sveučilištu Minnesota. Elise Thorburn je doktorandica na Odsjeku za medije na Sveučilištu Western Ontario i jedna od urednica časopisa za teoriju i akciju Upping The Anti. Autori bi htjeli zahvaliti Bifu na vremenu i energiji koje je posvetio ovom projektu.
- 02 Berardi koristi izraz “semiokapital” kako bi opisao kasnomoderni trenutak u kojem su “nematerijalni znakovi” zauzeli mjesto fizičkim stvarima kao glavni objekti kapitalističke valorizacije. U knjizi *After the Future* (2011: 100) tvrdi da danas trebamo govoriti o semiokapitalizmu jer “robu koja cirkulira u ekonomskom svijetu – informacijska, financijska, imaginarna – čine znakovi, slike, projekcije, očekivanja.”

Zine El Abidine Ben Ali

BERARDI, FRANCO BIFO
Reaktivacija društvenog tijela u vrijeme pobune

dis-konjunkcije, slamanju empatičnih veza između živih bića. Virtualizacija komunikacije, prekarizacija rada te niz drugih suvremenih fenomena onemogućili su da osjećamo empatiju jedni prema drugima. Po mom mišljenju, to je najveći problem našeg vremena. Izgradnja i održavanje solidarnosti mora biti mnogo više od političkog projekta. Prije je riječ o reaktivaciji percepcije društvenog tijela nego o političkoj organizaciji. Shvaćate li što mislim? U konačnici dolazimo do problema terapije koja za mene ne označava proces ponovnog vezivanja s uspostavljenim normama, odnosno svođenja jezika ili ponašanja na uspostavljene norme, nego podrazumijeva proces reaktivacije empatije između živih organizama. Takva empatija je temelj solidarnosti koju danas trebamo.

- **Je li po vašem mišljenju val pobuna i okupacija koje su se odvijale posljednjih pola godine započeo terapijski proces, proces reaktiviranja međuljudske empatije usprkos određenim oblicima dominacije?**

Još pokušavam shvatiti što se dogodilo 2011., no smatram da se na pobune može gledati kao na izazov neempatičnim patologijama koje presijecaju društvenu kožu i dušu i kao na reaktivaciju društvenog tijela. Drugim riječima, može ih se smatrati liječenjem psihopatologije, procesom ozdravljenja.

Diktatura financijskog kapitalizma je predugo stješnjavala društveno tijelo, a cinizam vladajuće klase mnogima postaje sve nepodnošljiviji. Stoga ne treba čuditi što su pobune ponekad dolazile u obliku eksplozija nasilja i što će nastaviti biti takve. Naravno, nasilje je samo po sebi patološka demonstracija nemoći, pa je taktičkih opravdanja za današnje nasilne antikapitalističke pokrete malo. Ipak, nastaviti ćemo svjedočiti masovnim eksplozijama preknog bijesa i nasilja, poput onih kojima smo svjedočili u Tottenhamu, Peckhamu i drugdje u Velikoj Britaniji u kolovozu te u Rimu u listopadu. Buduće pobune često će ustupiti mjesto psihopatologiji nasilja i to nas ne bi trebalo iznenaditi. Niti bismo trebali osuditi takve radnje kao kriminalne. Ali, u odnosu na terapijsko značenje pobuna u cjelini, ne mislim da je to jednostavno pitanje političkih pregovora, borbe, optuživanja i demonstracija. Glavni problem koji je prepoznat – od Egipta do pokreta Occupy, ali i kod nasilnih nemira u Londonu i mnogim drugim europskim gradovima – jest reaktivacija veze između ljudskih tijela, što

Peckham, 2011.

znači i reaktivaciju odnosa prema gradu, zemlji i teritoriju.

Imaginacija i preknost

- **Ukoliko je imaginacija ključno mjesto borbe, kao što ste sugerirali, je li zato postalo manje važno voditi bitke u stvarnom fizičkom prostroru? Jesu li okupacije gradskih trgova ili remećenje normalnog funkcioniranja financijskih četvrti zastarjele metode, samo simbolički i taktički pristupi, ili i dalje mogu biti produktivne i razorne?**

Ne mislim da možemo dobiti bitku protiv financijskog kapitalizma prosvjedujući na ulici. Ukoliko tražimo emancipaciju od financijske diktature, uništavanje banaka nije efikasno. Financijska moć se ne nalazi *unutar* banaka; ona je ugrađena u softverima, u tehnolingvističkim automatizmima koji reguliraju svakodnevni život i u psihičkim automatizmima konzumerizma, kompeticije i straha. Međutim, nalazimo se usred procesa, odnosno pokreta koji će se razviti u sljedećem desetljeću ili kasnije, i moramo početi razmišljati gdje smo i što znamo. Danas se sjećamo starih oblika borbe koje su naši pokreti preuzeli, kao što su okupacije, štrajkovi, mirni i nasilni prosvjedi. Oni su dio nasljeđa društvenih pokreta dvadesetog stoljeća. Nedavno smo pokušali oživjeti neke od tih starih oblika borbe, starih oblika izražavanja, ali to nije osobito dobro funkcioniralo. Tradicionalni oblici mirnih prosvjeda nemaju nikakvu mogućnost promjene politike financijskog kapitalizma. Ne funkcioniraju kada je demokracija mrtva – a ona je potpuno mrtva, što nam vrlo jasno pokazuje europsko iskustvo. No, s druge strane, nasilni prosvjedi i bombaški napadi na banke također su beskorisni jer ne provociraju mjesta stvarne moći. Stvarna moć nalazi se u virtualnoj sferi, u algoritmima financijske kontrole, u kvalitativnim analizama koje povećavaju trgovinu i tako dalje.

Nastavljamo koristiti stare oblike djelovanja, ali moramo početi *zamišljati* i nove koji će biti sposobni boriti se protiv financijske diktature. Po mom mišljenju, prvi zadatak je upravo ono što smo iskusili tijekom prošle godine – reaktivacija društvenog tijela koju sam već opisao. Ali, kao što sam već rekao, to neće biti dovoljno. Morat ćemo početi učiti kako stvarati nove oblike autonomije od financijske kontrole i slično. Naprimjer, u Italiji sve više govorimo o “insolventnosti”. Naravno, in-

solventnost znači nemogućnost plaćanja duga, ali o njoj ne razmišljamo u strogo monetarnim terminima. Tu je i simbolični dug koji uvijek implicira odnose moći. *Imaginacija* može podrazumijevati sposobnost stvaranja mogućnosti insolventnosti – prava na insolventnost, prava na neplaćanje duga – na semiotičkoj i simboličnoj razini. Moramo zamisliti oblike društvenih odnosa koji mogu izbjeći novčanu razmjenu ili stvoriti nove oblike razmjene, kao što su banke vremena, novi oblici valuta, društvene valute i tako dalje. Shvaćate li što pokušavam reći? Proces imaginacije započinje reaktivacijom društvenog tijela, ali to tijelo zatim treba stvoriti nove razine društvene interakcije. Bijeg od financijske diktature drugim riječima znači promišljanje novih oblika društvene razmjene. Ne znam kakav će oblik emancipacija preuzeti u narednim godinama. Mogu samo predložiti ovu skromnu metodološku polazišnu točku iz postojećih činjenica.

- **Želimo produbiti raspravu o “reaktivaciji društvenog tijela” postavljajući Vam pitanje o izgradnji pokreta i saveza. Mišljenja smo da je način na koji se o pitanjima “klase” raspravlja unutar popularnog sjevernoameričkog diskursa izrazito reduciran. Geofrag Neil Smith nedavno je izjavio da je u Sjedinjenim Državama došlo do toga da se danas u javnim raspravama zaista prepoznaju samo tri klase: milijunaši, beskućnici i srednja klasa (Hugill i Smith 2011: 88). U tom kontekstu, izuzetno smo zainteresirani za Vaš angažman vezan uz razumijevanje “prekarnosti” kao najvažnijeg aspekta suvremenosti. Vidite li prekarnost kao kategoriju koja može biti značajni mobilizacijski faktor, kao temelj za okupljanje i međusobno prepoznavanje? Drugim riječima, mislite li da je ideja prekarnosti sama po sebi dovoljno značajna da stvori temelj za novu klasnu politiku?**

Prekarnost nije marginalna značajka suvremenih radnih odnosa, već opći karakter rada u doba globalizacije. Ne smijemo odbaciti klasne kategorije, ali ih trebamo potpuno redefinirati. Radnička i kapitalistička klasa dramatično su se promijenile od pojave industrijskog kapitalizma. Deteritorijalizacija vlasništva i rada je opći trend koji je doveo do raširene prekarizacije. Stara buržoazija bila je “teritorijalna” klasa, povezana s fizičkim vlasništvom nad tvornicama, urbaniziranim prostorima

i materijalnim sredstvima. Bili su usko povezani s određenim teritorijima i teritorijalnim zajednicama, koji su činili tržišta za njihove proizvode. Današnja predatorska financijska klasa nema teritorijalnih afiniteta, nema interesa za budućnost pojedinih zajednica. Akumulacija kapitala više se ne temelji na materijalnim dobrima ili povećanju broja proizvoda, već na apstrakciji digitalnih i financijskih tokova. Rad je na sličan način odvojen od zemlje i zajednice. Radnici se više ne susreću u fizičkom prostoru tvornice, a kada se i susreću, to je najčešće privremeno i prekarno. Iz navedenih razloga mislim da je prekarnost postala opće stanje radne snage, kao i socijalne egzistencije i samopercepcije. U svojoj srži, prekarnost znači fragmentaciju radne snage. Ljudi se više ne susreću na istom mjestu, a društveno vrijeme je postalo rascjepkano, fragmentirano. Nedavni val pokreta na neki je način ponovno povezao neke od ovih fragmenata koji inače ne bi imali načina, vremena ni prostora za susret. To je suština okupacija. Koristim izraz reaktiviranje društvenog tijela, ali to se može nazvati i pokušajem okupljanja onoga što je razdvojeno generalizacijom prekarnosti. Naprimjer, pokret Occupy vidim kao pokušaj ponovnog povezivanja slomljenog tijela prekarne zajednice.

Novi savezi

- **Već ste govorili o tome kako je generalizacija prekarnosti i krize stvorila prostor za formiranje novih saveza, uključujući one između akademskih ili sveučilišnih radnika, takozvanih kognitivnih i drugih radnika. Možete li pojasniti tu tvrdnju?**

Na ovaj problem gledam kroz pitanje subjektivne svijesti i načine na koje različiti društveni subjekti percipiraju krizu. Tijekom posljednjeg desetljeća naša svijest o središnjoj ulozi “kognitivnog rada” konstantno je rasla. Naprimjer, u posljednje dvije godine talijanska sveučilišta su postala centralna žarišta borbe. Situacija svugdje postaje toliko dramatična da se stvaraju nove poveznice između društvene krize i problema na sveučilištima, i to je novost. Naprimjer, posljednjih mjeseci u Italiji se pojavila nova organizacija pod nazivom Ujedinjeni protiv krize – ona je mjesto okupljanja metalških radnika, studenata i znanstvenika i donekle podsjeća na šezdesete i sedamdesete godine prošloga stoljeća, ali je u isto vrijeme i drugačija i nova.

Tottenham, 2011.

BERARDI, FRANCO BIFO
Reaktivacija društvenog tijela u vrijeme pobune

UP&UNDERGROUND
 Proljeće 2013.

— **Koliko su bili uspješni ti eksperimenti izgradnje saveza?**

U siječnju 2011. održan je uspješan generalni štrajk metalčkih radnika u cijeloj Italiji. Ono što je bilo zanimljivo je to da na trgovima nisu prosvjedovali samo radnici nego i studenti. Nedugo nakon toga su u Porto Margheri (gradu koji je važan za memoriju radničke klase jer se povezuje s autonomnim radničkim pokretima šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća) FIOM (*Federazione Impiegati Operai Metallurgici*), glavni sindikat metalčkih radnika, i takozvani *neposlušni*, nacionalna organizacija studenata i prekarnih radnika, odlučili održati zajednički sastanak na kojem je sudjelovalo oko 2000 ljudi. Prvi put u 40 godina sastali su se sindikalci i studenti kako bi odlučili o zajedničkim akcijama protiv krize. Želim istaknuti kako je ovo novina. Vlada i vladajuće klase dugo su tvrdile da se ništa ne događa, ali sada je postalo potpuno jasno da ono što imamo jest masovno buđenje društvenih kultura.

— **U suvremenom sjevernoameričkom kontekstu nema mnogo slučajeva ovakvih vrsta saveza između studenata i akademskih radnika s drugim radnicima. Stoga, na ovoj strani oceana nemamo plan po kojem bismo započeli graditi te saveze. Možete li nam reći kako su oni stvarani i održavani?**

U Italiji postoji dugo nasljeđe studenata i radnika “ujedinjenih u borbi”. Zapravo, to je bio jedan od glavnih slogana šezdesetih i sedamdesetih. I nije bio samo retorički slogan. Bio je stvaran. Naravno, to je bilo prije trideset ili četrdeset godina i mnogo se stvari u međuvremenu dogodilo. No, u posljednjih pet ili šest godina prekarizacija radnika je stvorila novu vezu između radnika i studenata. U većini slučajeva studenti su prekarne radnici i tvornički radnici znaju da je prekarnost studenata također problem i ucjena koju će koristiti protiv njih. Osim toga, javni diskurs i svijest o općoj prekarnosti dramatično raste posljednjih nekoliko godina i također ima značajan utjecaj. Mislim da se problem prekarnosti drugačije osjeća u Italiji i Europi nego u Sjevernoj Americi. Prekarnost je nešto što je svojstveno sjevernoameričkim radnim odnosima. Naravno, ne mogu davati savjete sjevernoameričkim aktivistima, ali mislim da je od presudne važnosti rad na razumijevanju novog značaja koji u današnje vrijeme ima prekarnost. Nekada je prekarnost bila marginalna, ali danas je stalni posao

postao marginalan. Zbog toga moramo mijenjati percepciju onoga što studenti jesu. Većina studenata su prije svega prekarni radnici.

Znanje i nove tehnologije

— **Možete li pojasniti tu tvrdnju? Na koji je način student prekarni radnik?**

Prije svega zato što studenti sve više uče u malim fragmentima, malim fraktalima znanja, pa su navikli sve češće razmišljati o svom znanju ne kao znanju, nego intelektualnoj dostupnosti eksploataciji. U sjevernoameričkom tipu obrazovanja ovaj princip nije nov i već je dobro ustrojen. U većini Europe je nov pa je isprovocirao neke reakcije. Ali takvo obrazovanje je također realnost umreženog i globaliziranog svijeta. Što prekarnost danas znači? Koja je veza između prekarnosti i globalizacija? Znači da možete kupiti dio rada u Bangkoku, dio u Buenos Airesu i dio u Milanu, a da sva ova tri dijela čine isti proizvod iz točke gledišta kapitala.

Znanje ide u istom smjeru. Više ne trebate – iz perspektive kapitala – *znati* u humanističkom smislu znančenje, konačnost, intimne kontradikcije znanja; sve što trebate je znati kako pojedini komadići znanja mogu postati funkcionalni. Postoji nešto staro i nešto novo u tome. *Jednodimenzionalni čovjek* Herberta Marcusea (1964) već je definirao ovaj problem funkcionalizacije znanja, ali u njegovo vrijeme to je bilo samo predviđanje kako će se kapitalizam transformirati. Danas je takvo funkcionalno razmatranje dominantan oblik našeg odnosa prema znanju. Dakle, trebali bismo upitati ljude što se dogodilo našem znanju. Da li uistinu učimo stvari i znamo stvari? Ili naprosto učimo kako postati dio proizvodnog stroja?

Također, mislim da trebamo pitati ljude, pogotovo mlade ljude, o njihovim tegobama vezanim uz znanje, komunikaciju itd. Mislim da je problem psihičkih tegoba danas od središnjeg značaja. Problematika depresije, panike, masovnih samoubojstava vrlo je stvarna. Zna li da je samoubojstvo postalo glavni razlog smrti mladih između 18 i 25 godina? Samoubojstvo postaje političko oružje. Ne mislim samo na Columbine ili na Mohameda Bouazizija, čovjeka koji se ubio i započeo tunisku revoluciju. Samoubojstvo je povezano sa znanjem. Kada znanje postane nešto što ti sve manje i manje pripada, to postaje problem osobnog identiteta, psihičkog identiteta.

— **Vidite li vezu između psihičkih tegoba i virtualizacije komunikacije koja je povezana s novim vrstama tehnologije?**

Teško mi je odgovoriti na ovo pitanje jer vidim veliku opasnost u reakcionarnoj tehnofobiji. Nikako nisam tehnofob, ali želim propitivati višeznačnost novih tehnologija. Očito je da su novi tehnološki oblici u stannovitom smislu alati za jačanje društvenih pokreta – vidimo što se dogodilo naprimjer u Egiptu i Tunisu. To je jasno, ali je u isto vrijeme i samo dio problematike. Drugi dio se odnosi na vezu između tjelesne percepcije društva, afektivne percepcije društva i rad. Prije trideset i pet godina pročitao sam knjigu pod naslovom *The Show and Tell Machine* američkog antropologa Rosea Goldsena. Pročitao sam ovu knjigu 1978. ili 1979, ali me jedna rečenica toliko pogodila da je još uvijek mogu ponoviti: “Stvaramo prvu generaciju koja će naučiti više riječi od stroja nego od majki”. Sjećam se da je Freud rekao da je glavno mjesto afektivnog stvaranja – stvaranja osobne naklonosti – jezik i odnos između učenja jezika i tjelesne privrženosti. Mračna strana nove tehnologije je udaljenost od “majčinog tijela”, odnosno općenito od tijela, sposobnost lingvističke samopercepcije u odnosu na tijelo. To se izgubilo. Znae, psihijatri kažu da prije dvadeset godina riječ panika nije ništa značila, ali danas je panika nova simptomatologija – napade ima 15% mladih, češće žena. I ovo je potpuno novo. Zašto se to događa? Zato što je panika problem odnosa između tijela i informacije, povećanja informacija u uvjetima konkurentnosti. To je patogeneza. Dolazi do novih oblika patologije koji nastaju zbog ubrzanja tehnološkog ritma informacija i odvajanja tijela od društvenih procesa. Naši društveni procesi sve su manje i manje tjelesni procesi, a sve više informacijski. Jako volim Internet, a pogotovo mogućnosti koje stvara. Ne želim ga se odreći, ali sam svjestan da nove tehnologije imaju svoju mračnu stranu za koju nemam rješenje. Tu postoje ključni problemi vezani uz subjektivizaciju, političko razumijevanje i slično, pa bismo trebali raditi na ovoj dilemi. Mislim da moramo biti oprezni s trijumfalizmom koji povezuje nove tehnologije s demokratskim mogućnostima. Da, postoje te mogućnosti, ali nova tehnologija ne znači samo to.

— **Mislite li da postoji mogućnost da nove tehnologije – pogotovo virtualne komunikacijske tehnologije – ostvare reaktivaciju “društvenog” koje ste spomenuli na početku ovog intervjua?**

Naravno. Nisam reakcionaran, a nisam ni nostalgična osoba koja se želi vratiti u vrijeme *low-tech* komunikacije. Tehnološka borba je dio živog društvenog tijela, ali problem je što su u zadnjih dvadeset godina društveni uvjeti proizvodnje i nove tehnologije onemogućili ili uništili mogućnost tjelesne veze između društvenih bića. Tehnologije društvenog umrežavanja i mediji s jedne su strane bili korisni jer su pozivali tijela na ulice, ali dinamika virtualne realizacije mora biti reaktivirana od strane tijela, erotike, društvenih odnosa. Ne želim sugerirati da trebamo zaboraviti na novu tehnologiju, već da moramo upisati ove tehnologije u međusobne tjelesne odnose u fizičkom prostoru, a ne samo virtualnom.

S engleskog prevela Vedrana Bibić.

Citirani radovi

- Berardi, Franco Bifo. 2011. *After the Future*. Oakland and Edinburgh: AK Press.
- Berardi, Franco Bifo i Geert Lovink. 2011. “A Call to the Army of and to the Army of Software”. <http://networkcultures.org/wpmu/geert/2011/10/12/franco-berardi-geert-lovink-a-call-to-the-army-of-love-and-to-the-army-of-software/>.
- Davis, Mike. 2011. “Spring Confronts Winter”. *New Left Review* 72 (studeni/prosinac), str. 5–15.
- Dyer-Witheford, Nick. 2004. “Autonomist Marxism and the Information Society”. http://multitudes.samizdat.net/spip.php?page=rubrique&amid_rubrique=464.
- Genosko, Gary i Nicholas Thoburn. 2011. “The Transversal Communism of Franco Berardi”. U: Franco Berardi. *After the Future*. Oakland and Edinburgh: AK Press.
- Goldsen, Rose K. 1977. *Show and Tell Machine: How American Television Works and Works You Over*. New York: Doubleday.
- Hugill, David i Neil Smith. 2011. “Revolutionary Ambition in the Age of Austerity: An Interview with Neil Smith”. *Upping the Anti: A Journal of Theory and Action* 13, str. 81–90.
- Marcuse, Hebert. 2002 (1964). *One Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. London and New York: Routledge.
- Moulier, Yann. 1989. “Introduction”. U: Antonio Negri. *The Politics of Subversion: A Manifesto for the Twenty-First Century*. Cambridge: Polity Press.
- Swyngedouw, Eric. 2011. “Every Revolution Has Its Square”. <http://citiesmcr.wordpress.com/2011/03/18/every-revolution-has-its-square/>.
- Trott, Ben. 2007. “Immaterial Labour and World Order: An Evaluation of a Thesis”. *Ephemera: Theory and Politics in Organisation* 7(1).

Herbert Marcuse

BERARDI, FRANCO BIFO
Reaktivacija društvenog tijela u vrijeme pobune

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2013.